

Bartosz Pasternski¹

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Polacy za granicą – dokonania w sferze gospodarczej i społecznej”, Rzeszów–Klimkówka, 25–26 kwietnia 2022 r.

Realizowany od 2018 r. i finansowany w ramach konkursu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Szlakami Polski Niepodległej” projekt naukowy „W drodze ku modernizacji. Niepodległa Polska i wolni Polacy w XIX–XXI wieku” osiągnął kolejny z zaplanowanych efektów. Stała się nim szósta już konferencja naukowa, tym razem zatytułowana „Polacy za granicą – dokonania w sferze gospodarczej i społecznej”. Zorganizowana została w dniach 25–26 kwietnia 2022 r. w Klimkówce koło Iwonicza-Zdroju, a wzięli w niej udział przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych reprezentujący wiodące ośrodki akademickie w Polsce. Dzięki przedstawionym na sympozjum wynikom badań projekt został wzbogacony o wiedzę dotyczącą osiągnięć Polaków za granicą w dziedzinie społecznej i gospodarczej.

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonał prorektor ds. Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, kierownik Zakładu Historii Gospodarczej i Społecznej Instytutu Historii i równocześnie kierownik projektu prof. dr hab. Paweł Grata, który powitał zgromadzonych uczestników i wyraził radość z zorganizowania kolejnej konferencji. Przedstawił główne założenia i cele projektu oraz dotychczasowe efekty jego realizacji. Poinformował także o pracach nad kolejnym tomem z serii „Biblioteka Polskiej Modernizacji” zatytułowanym *Budowa*

¹ Dr Bartosz Pasternski, absolwent studiów doktoranckich w Instytucie Historii, Kolegium Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów, e-mail: bpasternski@ur.edu.pl, nr ORCID: 0000-0003-4727-890X.

nowoczesnego społeczeństwa po 1989 roku. Zaprosił uczestników do udziału w Środkowoeuropejskim Kongresie Historii Gospodarczej poświęconym procesom modernizacyjnym w dziejach tej części Europy, który odbędzie się w listopadzie 2022 r. na Uniwersytecie Rzeszowskim.

Po wystąpieniu prof. dr. hab. Pawła Graty rozpoczęły się obrady plenarne. W pierwszej sesji, zatytułowanej „Wielka Emigracja”, wystąpienia badaczy zainaugurował prof. dr hab. Norbert Kasperek z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, który przedstawił zagadnienie pt. *W drodze na emigrację. Pruski system gospodarczy i społeczny w oczach Polaków*. Dla większości uchodzących z Rosji Polaków było to zwykle pierwsze doświadczenie pobytu poza zaborem rosyjskim. Podstawowe źródło informacji na temat spostrzeżeń oficerów emigrujących do Prus stanowią informatory, np. Stanisława Broela-Platera *Geografia wschodniej części Europy, czy opis krajów przez wielorakie narody słowiańskie zamieszkałych*. Zdaniem referenta w badanych pamiętnikach i wspomnieniach dominował podziw dla całego systemu gospodarczego prowincji pruskiej, a także wyższego poziomu oświaty szkolnej.

Następnym prelegentem był dr hab. Janusz Pezda, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, który wygłosił referat pt. *Polacy w społeczeństwie francuskim. Asymilacja czy wyobcowanie?* Jak zauważył referent, Francja, przyjmując polskich emigrantów, zagwarantowała im pomoc finansową, podobnie jak innym uchodźcom. Polscy emigranci byli przez Francuzów traktowani jak bohaterowie, ale jednocześnie obawiano się ich jako stosunkowo mało znanej, a zarazem bardzo licznej grupy nowych mieszkańców. Mimo różnych trudności wielu emigrantów decydowało się na założenie rodziny lub sprowadzenie bliskich z ziem polskich. Część zaangażowała się także w życie polityczne i gospodarcze Francji.

Kolejny referat zaprezentował dr hab. Jerzy Kuzicki, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego, który omówił zagadnienie *Kwestia zatrudnienia i karier zawodowych Wielkiej Emigracji (1831–1863). Problematyka badawcza*. Prelegent przedstawił stan badań nad podjętą problematyką i wskazał polskie i francuskie archiwa jako miejsca gromadzenia związanych z nią dokumentów. Jak zauważył, emigranci polistopadowi pracowali najczęściej w wolnych zawodach, jako nauczyciele, inżynierowie, lekarze, prawnicy, księża, artyści, jednak ich zarobki były znacząco niższe niż wynagrodzenia rdzennych mieszkańców Francji na tych samych stanowiskach. Prof. Kuzicki przedstawił ponadto emigracyjne dokonania Adama Raciborskiego i Wiktora Feliksa Szokalskiego (twórcy polskiej okulistyki).

Ostatnią prelegentką pierwszej sesji była dr hab. Iwona Pugacewicz, prof. Uniwersytetu Warszawskiego i prof. Uniwersytetu Sorbony, która

wyłosiła referat pt. *Szkoła polska w Nancy (1833–1834) a separatyzm żmudzkiej emigracji*. Referentka przypomniała, że założycielami szkoły w Nancy były rodziny: Ezechiela Staniewicza, Józefa Rynkiewicza i Onufrego Jacewicza, zaś dyrektorem – Józef Cyprian Niezabitowski. Impulsem do utworzenia szkoły była chęć udzielenia pomocy polskim dzieciom w nauce w szkołach francuskich. Prof. Iwona Pugacewicz podkreśliła wagę kształcenia i zakładania szkół dla podtrzymania tożsamości narodowej najmłodszego pokolenia Polaków na obczyźnie. Po zakończeniu tej części odbyła się dyskusja na tematy przedstawione przez referentów.

Drugą sesję, pt. „Modernizacja w świecie nauki i idei, cz. I”, moderowała dr hab. Iwona Pugacewicz, prof. UW i prof. Sorbony. Rozpoczął ją referat dr hab. Gabrieli Besler, prof. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, pt. *Wpływ polskich logików na rozwój logiki matematycznej w Niemczech. Na podstawie korespondencji przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej z Heinrichem Scholzem w latach 1928–1956*. Heinrich Scholz był twórcą katedry logiki matematycznej Instytutu Badań Podstawowych Matematyki. Jak wskazała prof. Besler, Heinrich Scholz chciał zbudować niemiecką szkołę logiki właśnie na wzór warszawsko-lwowski. Badaczka omówiła współpracę uczonych od lat przedwojennych po rok 1956.

W referacie dr hab. Wiesława Wójcika, prof. Akademii Humanistyczno-Przyrodniczej w Częstochowie, zatytułowanym *Jerzy Sława-Neyman jako współtwórca nowoczesnej statystyki matematycznej* poruszone zostały kwestie rozwoju polskiej matematyki i logiki w odniesieniu do działalności Jerzego Sławy-Neymana, profesora Uniwersytetu w Berkeley. Jego zasługą było m.in. utworzenie autonomicznego wydziału statystyki matematycznej oraz Międzynarodowego Centrum Statystycznego o światowym zakresie oddziaływania.

Ostatnim prelegentem drugiej sesji był dr hab. Stanisław Domoradzki, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego, który wyłosił referat pt. *Marek Kac (1914–1984) twórca światowego ośrodka probabilistyki i statystyki matematycznej w USA*. Badacz wskazał zasługi Marka Kaca, profesora Cornell University, a od 1961 r. Uniwersytetu Rockefellera, dla rozwoju teorii prawdopodobieństwa i statystyki matematycznej nie tylko w USA.

Moderatorką trzeciej sesji z hasłem przewodnim „Modernizacja w świecie nauki i idei, cz. II” była nadal dr hab. Iwona Pugacewicz, prof. UW i prof. Sorbony. Tę część sympozjum rozpoczął referat dr. Marianna Zaleski z Uniwersytetu w Białymstoku (przygotowany wspólnie z prof. dr. hab. Robertem Ciborowskim) pt. *Emigracyjna zmienność ideowa Ferdynanda Zweiga*. Referent przedstawił biografię Zweiga (1896–1988), wyróż-

niając zwłaszcza pracę na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie (1953–1956), a później na Uniwersytecie Telawiwskim (1964–1966). Zdaniem badacza działalność naukowa i twórcza Ferdynanda Zweiga skupiała się w czterech nurtach: liberalnym, artystycznym, konserwatywnym i żydowskim, zaś jego myśl ekonomiczna podlegała ciągłym zmianom i w większym stopniu miała charakter teoretyczno-ideowy niż praktyczny.

Prof. dr hab. Teresa Sasińska-Klas z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawiła referat *Wkład Floriana Znanieckiego w międzynarodowe badania porównawcze w naukach społecznych*. Badaczka przybliżyła sylwetkę znakomitego filozofa i socjologa, zwracając uwagę na jego osiągnięcia i wkład do rozwoju nauki. Podkreśliła zwłaszcza znaczenie jego badań dotyczących polskiej emigracji zarobkowej w USA prowadzonych wspólnie z Williamem Thomasem.

Ostatnim prelegentem w pierwszym dniu obrad był dr hab. Andrzej Pieczewski, prof. Uniwersytetu Łódzkiego, który omówił zagadnienie pt. *Projekt „Zjednoczona Europa” – działalność J.H. Retingera na rzecz integracji europejskiej*. Zdaniem badacza postać Józefa Retingera (1888–1960), doradcy premiera Władysława Sikorskiego w czasie II wojny światowej, a później wielkiego zwolennika integracji europejskiej, z wielu względów zasługuje na przypomnienie. Retinger w 1948 r. zwołał w Hadze Wielki Kongres Europejski, a w 1954 r. współzałożył Grupę Bilderberg skupiającą najwyższej rangi polityków światowych.

Po zakończeniu wystąpienia dr. hab. Andrzeja Pieczewskiego, prof. UŁ, odbyła się dyskusja poświęcona kwestiom poruszonym we wszystkich wystąpieniach, m.in. losom Polaków na emigracji, ich sytuacji materialnej, wpływowi filozofii na poglądy badaczy czy kwestii działalności Józefa Hieronima Retingera. Po zakończeniu dyskusji prof. Paweł Grata dokonał podsumowania pierwszego dnia konferencji.

Obrady w drugim dniu konferencji (26 kwietnia 2022 r.) otworzył prof. dr hab. Paweł Grata. Moderatorem czwartej części sympozjum zatytułowanej „Polscy inżynierowie na świecie – case studies” był dr hab. Andrzej Pieczewski, prof. UŁ. Panel rozpoczął się wystąpieniem dr hab. Adriany Merty-Staszczak, prof. Politechniki Wrocławskiej, która wygłosiła referat pt. *Polacy po Wielkiej Emigracji. Inżynierowie dróg i mostów i ich wkład w rozwój infrastruktury na świecie*. Prof. Merta-Staszczak dowiodła, że migracje popowstaniowe okazały się zjawiskiem pozytywnym dla wielu krajów przyjmujących emigrantów i oznaczały pozyskanie nowych wykształconych obywateli polskich, którzy przyczynili się do rozwoju gospodarczego tych państw. W referacie scharakteryzowane zostały ponadto zawodowe dokonania Rudolfa Modrzejewskiego (Ralph Modjewski), Aleksandra Miecznikowskiego i Władysława Klugera.

Kolejnym prelegentem był dr hab. Sergiusz Leończyk, prof. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, który wygłosił referat pt. *Rola polskich inżynierów w budowie Kolei Transsyberyjskiej na przełomie XIX i XX wieku*. Przedmiotem referatu była działalność i osiągnięcia przedstawicieli diaspory polskiej z terenu Syberii pod koniec XIX w. Referent zaprezentował dokonania Stanisława Kierbedzia i Stefana Offenberga w budowie Kolei Transsyberyjskiej i Kolei Wschodniochińskiej, a także Juliana Eberhardta w zakresie budowy mostów na Syberii.

Dr hab. Andrzej Bonusiak, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego, wystąpił z referatem zatytułowanym *W służbie postępu. Polscy inżynierowie na emigracji po II wojnie światowej. Studium losów*. Wykład został poświęcony wybranym sylwetkom polskich inżynierów, którzy po zakończeniu II wojny pozostali na obczyźnie. Wśród nich znaleźli się: Mieczysław Bekker – twórca nowej dziedziny mechaniki zwanej terramechaniką, a także piloci i konstruktorzy lotniczy – Tadeusz Ciastuła z Cierva Aircraft Company w Southampton w Wielkiej Brytanii oraz Zbysław Ciołkosz zatrudniony w koncernie Piasecki Helicopter, a potem w Hiller Aircraft.

Przedostatnią prelegentką była dr Sylwia Straszak-Chandoha z Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, która przedstawiła *Wpływ polskich inżynierów na modernizację infrastruktury Iraku w latach 80. XX wieku*. Ostatnim prelegentem w tej sesji był dr hab. Sławomir Kamosiński, prof. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, który zaprezentował temat *Od architektury mostu do architektury komputera. Wkład Polonii w techniczną modernizację świata*. Referent przedstawił wiele przykładów osiągnięć zawodowych Polaków na emigracji. Wskazał postaci emigrantów, którzy potrafili odnieść sukces na obczyźnie. Należeli do nich na przykład Jan Czochralski (1885–1953), twórca nowoczesnej metody uzyskiwania monokryształów krzemu dla produkcji układów scalonych (tzw. metoda Czochralskiego), czy Stefan Kudelski, twórca serii magnetofonów „Nagra”.

Po wystąpieniu prof. Sławomira Kamosińskiego rozpoczęła się dyskusja na temat wkładu polskich inżynierów w światową technikę, ich losów życiowych i sytuacji materialnej. Dyskutowano też o barierach funkcjonowania imigrantów w przybranych ojczyznach oraz krajach, które wspierały rozwój polskich inżynierów.

Po krótkiej przerwie rozpoczęła się ostatnia, piąta sesja pod hasłem „Wkład Polaków w modernizację techniczną w XX–XXI wieku”. Jej moderatorem był pełnomocnik prorektora ds. organizacji i współpracy z zagranicą dr Jarosław Kinal z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Tę część

rozpoczęła dr hab. Edyta Czop, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego, referatem pt. *Polki-migrantki, które zmieniały świat*, poświęconym sylwetkom kobiet-emigrantek, które osiągnęły sukces poza ojczyzną. W dalszej kolejności wystąpił prof. dr hab. Maciej Franz z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, który przedstawił referat pt. *Wkład Polaków w „modernizację” pola walki w czasie drugiej wojny światowej*, wskazując wiele przykładów nowatorskich rozwiązań technicznych opracowanych przez polskich wynalazców. Następnie prof. dr hab. Tomasz Goban-Klas z Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie scharakteryzował zagadnienie pt. *Polscy innowatorzy w dziedzinie technologii komunikacyjnych*. Ostatnim prelegentem był dr Jarosław Kinal z Uniwersytetu Rzeszowskiego, który przedstawił temat pt. *Polscy imigranci zmieniający cyfrowy świat*. Dwa ostatnie referaty dowiodły znaczącego udziału polskich uczonych w rozwoju techniki komunikacyjnej i nowych mediów.

Po wieloaspektowej dyskusji poświęconej zagadnieniom, osiągnięciom i problemom badawczym w różnych wymiarach historycznych, społecznych i technicznych prof. dr hab. Paweł Grata dokonał merytorycznego podsumowania tej niezwykle bogatej problemowo i ciekawej konferencji. Na zakończenie podziękował uczestnikom za udział w sympozjum (prowadzonym w trybie hybrydowym) oraz aktywność w polemikach i dyskusjach. Przekazał też informacje dotyczące publikacji po-konferencyjnej i zaprosił zebranych do udziału w ostatniej już sesji z cyklu „Oblicza Polskiej Modernizacji”, która tym razem koncentrować się będzie wokół polskich dokonań modernizacyjnych w oczach zagranicy.